

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI PT.
*MOTYW CHOROBY W HISTORII LITERATURY
I KULTURY POSTTOTALITARNYCH PAŃSTW
EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ*

Marta Kaczmarczyk

Katedra Literatury Rosyjskiej, Ukraińskiej i Białoruskiej KUL

6 listopada 2020 roku odbyła się zdalna jednodniowa Międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Motyw choroby w historii literatury i kultury posttotalitarnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*. Konferencja została zorganizowana z inicjatywy uczonych reprezentujących Pracownię Badań nad Ukraińską Tożsamością oraz Katedrę Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Zaproponowany temat konferencji odwołujący się do refleksji nad obecnością choroby w literaturze i kulturze spotkał się z zainteresowaniem badaczy z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych, którzy zaprezentowali podczas konferencji szeroki wachlarz możliwości i potencjału dyskursu chorobowego, który w ostatnich latach przeżywa rodzaj „zwrotu maładycznego” (M. Ładoń).

Po uroczystym rozpoczęciu konferencji moderatorki pierwszej sekcji – Zinajida Kosytska i Katarzyna Jakubowska-Krawczyk – oddały głos dr Iwonie Boruszkowskiej, która w obszernym i interesującym wykładzie przedstawiła perspektywy badawcze ciągle rozwijających się studiów nad chorobą. Autorka cieszącej się uznaniem monografii pt. *Sygnatury choroby. Literatura defektu w ukraińskim modernizmie* (Warszawa 2018) zwróciła uwagę na polskie propozycje badawcze, m.in. na studium poświęcone omówieniu doświadczenia utraty zdrowia Małgorzaty Okupnik (M. Okupnik, *W niewoli ciała. Doświadczenie utraty zdrowia i jego reprezentacje*, Kraków 1018), jak również na opublikowaną w 2019 roku monografię Moniki Ładoń pt. *Choroba jako literatura. Studia maładyczne* (Katowice 2019), akcentując szeroką perspektywę dla rozwoju studiów nad chorobą. Następnie głos zabrała prof. Agnieszka Matusiak, która zaprezentowała referat poświęcony kwestii mierzenia się z zagadnieniem traumy pt. *Trauma utraty. „Może Estera” Katii Petrovskiej*. Wrocławska slawistka zaznaczyła, że prezentowany materiał stanowi fragment jej najnowszej publikacji zatytułowanej *Wyjść z milczenia. Dekolonialne zmagania kultury i literatury ukraińskiej XXI wieku z traumą posttotalitarną*

(Wojnowice-Wrocław 2020), a wykorzystana do analizy zjawiska powieść Katii Petrowskiej stanowi udaną dekolonialną próbę zmiany ustalonej narracji dotyczącej stosunków ukraińsko-żydowskich. Jest to jednocześnie, co również podkreślała Matusiak, jeden z nielicznych we współczesnej literaturze ukraińskiej utworów, które omawiają tę bolesną i niewyjaśnioną kwestię dotyczącą udziału i odpowiedzialności Ukraińców w Holokauście. Profesor UW Walentyna Sobol zaprezentowała referat zatytułowany *Мотив чудесного зцілення в літературі бароко*. Badaczka prześledziła obecność i funkcjonowanie motywu cudownego uzdrowienia na podstawie wybranych tekstów literatury barokowej. Tereza Lewczuk (Łuck, Ukraina) swoje rozważania nad chorobą umiejscowiła w kręgu literatury modernistycznej, zwracając uwagę na psychopatyczny charakter literatury modernistycznej, podkreślając tym samym dość aktywne wykorzystanie przez twórców modernizmu motywu szaleństwa (*Психопатичний компонент модерністської літератури*). Również w kręgu literatury modernistycznej umieszczone było wystąpienie Marty Kaczmarczyk. Badaczka lubelska przedstawiła refleksję poświęconą narracji chorobowej obecnej w literaturze dokumentu osobistego Łesi Ukrainki, zwracając uwagę na somatyczne ślady chorowania utrwalone w listach ukraińskiej pisarki przełomu XIX i XX wieku. Ostatnie wystąpienie w pierwszym panelu konferencji poświęcone było analizie motywu choroby na podstawie powieści Jeleny Czyżowej *Czas kobiet*. Autorka referatu – dr hab. Monika Zielińska (UW) podzieliła się z uczestnikami refleksją nie tylko nad chorobą cielesną – jednym z motywów obecnych w wybranej powieści, zauważyła również chorobowy i destrukcyjny wpływ systemu komunistycznego na jednostkę, będący źródłem cierpień, chorób i śmierci (*Motyw choroby w powieści Jeleny Czyżowej „Czas kobiet”*).

Podsumowaniem tej części konferencji była interesująca dyskusja, w której po raz kolejny wybrzmiały głosy podkreślające duży potencjał studiów poświęconych chorobie, w ramach których prowadzone są analizy szeroko rozumianej patografii.

Po przerwie obrady rozpoczęły się od wystąpienia Oksany Wysznewskiej (Łuck, Ukraina). Badaczka ukraińska omówiła motyw ślepoty i cudownego odzyskania wzroku w kontekście chrześcijańskim, analizując i porównując ich funkcjonowanie w *Powieści lat minionych* i *Kronikach Galla Anonima* (*Християнський контекст мотиву сліпоту-прозріння в «Повісті минулих літ» і польських хроніках*). Polemice pomiędzy Piotrem Mohyłą a Kasjanem Sakowiczem poświęcone było wystąpienie Mariji Jankowej (Kijów, Ukraina). Utrwalona na stronach *Litosu* dyskusja stała się przyczynkiem do rozważań nad XVII-wiecznym sposobem postrzegania ułomności czy kalectwa. Defekt fizyczny Sakowicza – brak ucha stał się przyczynkiem do obecnych w dyskusji przytyków o nieprzypadkowości kalectwa i wyprowadzanej z niego boskiej kary. Jednocześnie badaczka podkreśliła, że tego rodzaju uszczypliwa narracja

stanowiła typowy na ów czas sposób dyskusowania. Sławista ukraiński Feliks Szejnbuk reprezentujący ośrodek badawczy z Bratysławy przedstawił analizę powieści Ołesia Uliianenka *Siedoj*. Autor wielu publikacji poświęconych twórczości Uliianenki podkreślił, że twórczość tego ukraińskiego pisarza wciąż jeszcze domaga się recepcji, czemu naprzeciw wychodzą jego badania, będące alternatywą dla tradycyjnego odczytania twórczości tego pisarza (*Хворобливий сон Іванди у повісті Олесья Ульяненка «Седой»*). Kijowska badaczka Hałyna Żukowska zaproponowała refleksję nad wykorzystaniem obrazu więdmy przez pisarkę ukraińską Oksanę Zabużko. Uczona przeanalizowała utwór *Kazka pro kałynowu sopilku*, zwracając uwagę na koncepcję obrazu więdmy, która w traktowaniu Zabużko uzyskuje tak pozytywny, jak i negatywny obraz (*Семантичне поле відьомства в сучасній українській літературі (на матеріалі «Казки про калинову сопилку» Оксани Забушко*). Motywom choroby i ich literackim realizacjom poświęcone zostały również dwa kolejne wystąpienia autorstwa Oksany Terebus *«Не треба боятися хвороб – вони гартують тіло і душу»* (za книгою *житейських і духовних настанов Мирослава Дочинця «Многії літа. Благії літаі»*) i Wiktorii Sokołowej *Художня функційність фізичних дефектів у творчості Кнута Гамсуна*.

W trakcie popołudniowej sekcji wybrzmiały referaty wychodzące poza ramy badań literaturoznawczych, również nawiązujące do dyskursu maladycznego, który przecież plasuje się na przecięciu różnych metodologii i inspiracji badawczych (w tym językoznawczych, kulturoznawczych, filozoficznych i in.). Kijowska artystka Zinajida Kosytska zaprezentowała prace plastyczne wykonywane metodą wycinania bądź wyrwania, wykonane czy wykonywane przez osoby chore czy zmagające się z chorobą, ujmując taką formę działalności artystycznej jako formę terapii, pomagającą zmagać się z chorobą (*Мистецтво витинання як творчість і як арт-терапія (на матеріалах України середини ХХ – початку ХХІ ст.)*). W bezpośredniej bliskości do wyżej wymienionego tematu rozważań pozostawało wystąpienie Michała Szymki, który podzielił się refleksją dotyczącą obecności choroby we współczesnej ukraińskiej sztuce kobiecej, wyróżniając trzy postacie choroby: duchową, cielesną i społeczną, których odzwierciedlenie odnajdujemy we współczesnej sztuce ukraińskiej autorstwa kobiet (*Мотив choroby в українській sztuce kobiecej*). Również w sferze sztuki pozostawało wystąpienie Katarzyny Jakubowskiej-Krawczyk, która zaprezentowała obecne we współczesnej ukraińskiej sztuce sakralnej motywy ciała – ciała chorego i ciała martwego (*Ціло chore – ціло martwe we współczesnej українській sztuce sakralnej*). Oksana Borys zaprezentowała językoznawcze aspekty dyskursu maladycznego, prezentując analizę eponimów – terminów medycznych, określających nazwy schorzeń i chorób, w których członie obecne są nazwy własne, np. zespół Aspergera itp. (*Хвороба з людським обличчям або про епоніми у медичній термінології*).

Ostatnie trzy wystąpienia osadzone były ponownie w dyskursie literaturoznawczym. Halyna Jastrubecka omówiła zagadnienie psychofizjologii twórcy i jej wpływu na styl pisarza (*Психофізіологія митця в диспозиції до стилю*), natomiast referaty Pauliny Olechowskiej i Marty Zambrzyckiej dotyczyły analizy najnowszej literatury ukraińskiej. Zajmująca się badaniem współczesnej ukraińskiej prozy kobiecej Paulina Olechowska zaprezentowała analizę opowiadania Tani Malarczuk *Bies głodu*, zwracając uwagę na kwestię wciąż nieprzepracowanej traumy Wielkiego Głodu na Ukrainie, jak również na obecną w utworze narrację świadomości procesu, jako rodzaj narracji maładycznej, rejestrującej stan choroby tożsamości. Marta Zambrzycka zaprezentowała narracje chorobowe obecne w tzw. literaturze popularnej jako swego rodzaju projekt społeczny, mający na celu uwrażliwianie czytelników i odbiorców na obecność chorego-innego. Dla prezentacji problemu badaczka wykorzystała trzy pozycje: książkę Marka Livina *Riki i drogi*, która, *nota bene*, ukazała się w 2020 roku w polskim przekładzie, odwołującą się do problemu chorych na zespół Aspergera, książkę Switłany Taran *Koły ty porucz* – mierzącą się z kwestią choroby AIDS oraz projekt multimedialny Janiny Sokołowej *Ja, Nina* – fabularyzowaną autobiografię chorej na nowotwór autorki – popularnej ukraińskiej dziennikarki, prezenterki telewizyjnej, aktorki i działaczki społecznej.